

CSAPODY MIKLÓS

ADY HIDJA

"A virágdobálót szeressük-e?
Hullt a virág, szakad a virág
azóta is."

/Nagy László/

"Ady mostani utódai, 'fiái, a
friss fiatalok' a költőt soha-
sem látták. Műveit együtt ismer-
ték meg Petőfiével és Berzsenyié-
vel... Az örökségből számukra
most bontakozik ki az, ami abban
útmutatás és parancs."

/Illyés Gyula/

i.

A kötelező elismerés tisztelet tudásából, amelyet elemistaként éreztem, a biztosság, nyár, szépség és nyugalom verse, *A Kalota partján*, lendített ki. A Kalota-parti színpompa ünnepi vonulásának vonzása vitt el később Ady tájaira, hátizsákos gimnazistaként látni Váradot, Csucsát és a régi híres vásározóhely Bánffyhunyard környékét, megjárni magam Kalotaszeg falvaiban, ahonnan -Kós Károly egy régebbi írásából tudtam meg-, a nyárszói Visky Dániel, tiszteletes leányát vitte feleségül a nagyapa, Ady Dániel föl a Szilágyságba. /Igy hát Kalotászentkirályra ha-

za is jött Ady, amikor látogatóba érkezett Csucsára Bonczákhoz - már a háború első esztendejében. /Nyomai, a táj élmenye, akik még ismerték, sok románnal és magyarral való jó találkozásom - Ady elmélyült olvasójává tettek.

Volt cselédjét kérdeztük a csucsai parkban, aki a hajdani Boncza-kastély szolgálatában állott; frissen maradt Ady-élményeit velünk, a sokadszor kérdezőkkel is megosztotta. Fönn, a Goga-muzeummá lett kastélyban az egykori barát özvegyét kérdeztük - nehezen induló német nyelvű társalgásunk Ady Endre szerény relikviái fölött jobbra Gogára terelődött.

Bizánci stilusu mauzóleumában ott nyugszik a csucsai parkban az utolsó kastélytulajdonos Octavian Goga. Kapcsolata az érte kiálló Ady Endrével gyakorta idézett, sokaktól kommentált, állandó utalás és hivatkozás tárgyát képező emberi-költői viszony volt. Ez a kapcsolatkeresés Ady részéről nem csupán dokumentuma volt egyedülálló és belülről is élt, nemcsak hirdetett konzekvens világnézeti rendszerének, tökéletesen működő politikai ösztönének, a nemzetiségekkel szembeni humanista demokratizmusának. Az Ady-Goga-viszony két, az elviség és a megvalósítás szellemisége tekintetében alapvetően különböző kelet-európai történelmi magatartás példája és modellje volt, leépülő szakaszában két elkülönülő életút és gondolati minőség ütközése. Ady halála után egyoldalú utóéletében is, természetesen különböző módon indulásának egyoldalúságától. A Goga felé nyilvánított gesztusban az igazi internacionalizmus volt a fedezete Ady kezdeményező szándékának.

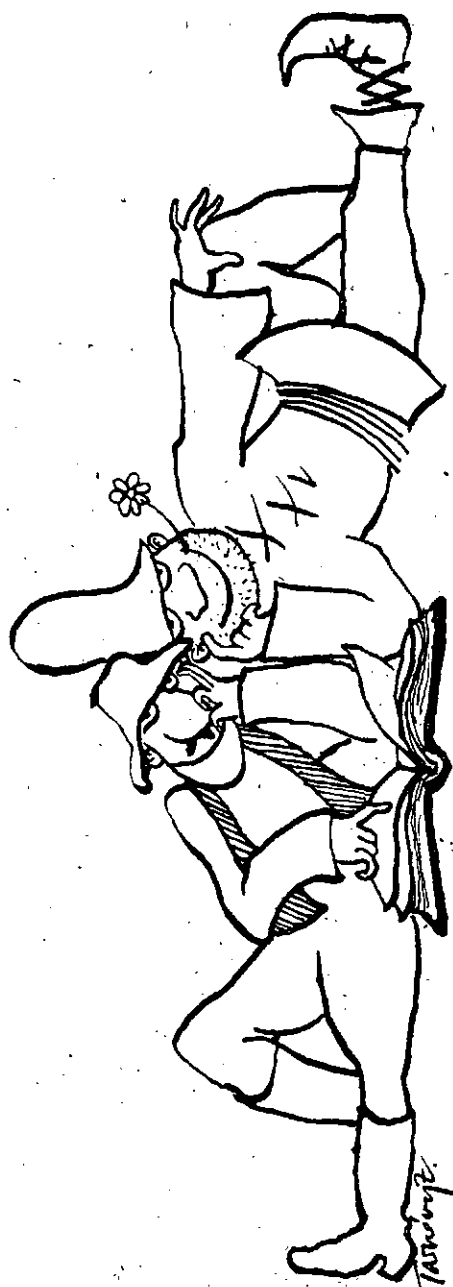
A szintézis volt a kulcs a közös eszményében társat kereső, a "mindennek", még gyakorlati politikusnak is jött Ady kapcsolatépítő tettéhez: ez diktálta a baráti-elvrokonni kiállást, a testvéri karnyujtást. Az az összefoglalás, amely a radikalizmus eszmeiségének legjobb felmutatásaként

a társadalmi és a "nemzeti" összekapcsolása volt. Ady tételes programja világos kellett hogy legyen mindenki számára: a nemzetiségi kérdésnek a demokratikus internacionalizmus felelőli megítélése. Ennek a szintézisnek a jegyében szólt az üzenet Gogának, a nemzetiségi reprezentánsnak: *"Magyar szól a románhoz, rét az erdőhöz, de patrióta a patriótához, ember az emberhez és poéta a poétához, tisztelt barátom, Goga Oktávián."* 1914 együttlépő sorsalakítást fenyegető esztendejében a megtalálni vélt küzötárs felé fordult Ady aggodalma és reménysége, hiszen joggal láthatta volna Gogában a románság társadalmi és nemzeti összekötő tudó /akaró/ jeles költőjét. Főöslegesen volna hangsúlyozni, hogy Ady a magyar-román sors védelmében óvott, vívódott és adott eligazítást. Óvott hát a rossz szándékú lépéstől, a szűklátókörűségtől, méltatlan gyanútól és a nacionalizmustól. Intett mindenfajta antidemokratizmustól, hiszen *"... itt már több mint egy évtized óta népetekért és egész Magyarország népéért forradalmi tusdiba kezdett egy tábor. Ez a kis tábor megnőtt és a magyar történelmi nevek legszebbjeit zavarta, sőt bűvölte bele a népfelszabadítás legnagyobb akaratába."* A románság és minden magyarországi nemzetiség demokratikus jogegyenlőségét tehát nem előnyszerző kizárólagossággal, a nemzeti hamis misztikájának fényében, taktikázgatva kell elérni. Vajon hiábavaló aggodalmaskodás volt-e Ady Endre riongó beszéde, intése a rossz szövetségtől, a bizalmatlanságtól? Tévesnek bizonyult-e ítélete a nemzetiségi egyoldalságról? Ki kell mondanunk a nemet. *"...ha ki poéta s csillogó, beteg buborékvárdban nem él, még fájának szerelméért sem lesz egy másik nemzetfajtának társaságba szegődött plője."* S nem fenyegette-e veszély a román és a magyar progresszió együttthaladásának útját az első világháborús esztendő nehezedő politikai légkörében?

Ady oly sokszor megfogalmazott internacionalista állásfoglalása a magyar-román sorsközösség egyedül járható

útját illetően senki számára sem félreérthető, humanizmusának eszmei közössége Jászi Oszkár nemzetiségi koncepciójával teljességgel egyértelmű. Vélhetne bárki is számító kedvezést vagy bármi hátmögöttit az Ady-gesztusban - hidd el, hogy szeretlek, szeretem érzelmes, gyönyörű népedet, szertem úgy mint a magamét - patriotizmusának és internacionalizmusának őszinte konfessziója ez a románság felé. Ady saját nemzetiségi krédójának más síkon való kifejezőjeként magához legközelebb Jászit tudta. *"Amilyen szinte bizonyos, hogy a fajgyűlölet gyökereit is kiirtottam magamból, elannyira, hogy Jászi Oszkárón kívül kevesen lehetnek még nálam gyengédebb és szeretőbb érzésűek a magyarországi nemzetségekhez, olyan egész bizonyos, hogy a patriotizmus keserves helyzet- és alkalomadtán felébredne bennem."* Aminthogy élt e patriotizmus Emil Isacban is; tőle, a román-magyar közeledés megfontolt, őszinte hívétől érkezett válasz a Gogához írottakra. Latolgató diplomatikus észrevétel helyett egyenes kezűt nyújtó állásfoglalás. *"... ezt a forradalmat mindnyájan kívánjuk- írta Isac -, ön is, Ady Endre és sok százezer az ön hitét valló megtestesülői az új magyar akarathoz, amely nem akar urat és léhűtőt nevelni az alázatos románságból, hanem bátran és büszkén vallja testvérének ... Aldja meg a Természet önt, Ady Endre, amiért himnuszba szedte egy új kor dalmát, azért latrok és kalmárok ezrei ellen pálmát nyújtott az én szegény, havasi népemnek."*

Gogánál maradva: amint Adyban szinkronba került és egységgé vált a nemzeti érosz és a teljes demokratizmus - Gogánál személyi és történelmi ellentmondások következtek: a két világnézeti-politikai elem Ady szervességgel szemben nacionalizmus és egyetemes emberi ki-nem-mondott oppozíciójában, sőt alárendeltségében működött. Így erősödtek föl Gogában az elvi ellentmondások már 1918 előtt is a magyar-román viszonyt illetően. Súlyos emberi és gondolkodói ellentmondás tört felszínre a szakasznyi, Adytól

közösnek vélt út lezárulása
után Goga magatartásában--
Ady halála után; fegyver-
társaként emlegette Adyt,
Ignotusra és Szabó Dezsőre hivatkozott a magyar-román
testvériségnek számára "magyar kérdés" -sé vált dolgá-
ban. Kezdeti tartózkodó, óvatos állásfoglalásai e kér-
dés megoldásának tizenkettedik órájában, rosszízű cikke

a Romanul-ban, nacionalista-soviniszta uszító tevékenysége a Liga Politica-ban - Ady útjának történelmi súlyú eltévesztését mutatják. A Bratianu által félreállított politikus az utólagos egyetértő személyes büszkeségével idézi a neki ajánlott Magyar jakobinus dalát:

*Ezer zsibbadt vágyból mért nem lesz
Végül egy erős akarat?
Hiszen magyar, oláh, szláv bánat
Mindigre egy bánat marad.*

Szeretem érzelmes, gyönyörű népedet, szeretem úgy, mint a magamét ...Goga -- kétségkívül kiváló Ady-fordításait, Madáchot emlegetve, tanúságul híva - megjegyezte: "Mondhatnak az emberek, amit akarnak, én ma is tiszta szívvel merem állítani: szeretem Magyarországot, helyesebben: szeretem a magyar szellem tiszta és igaz értékeit."

S Gogáé Ady első szobra, s Bukarestben; szoborként él hát a kapcsolat, önigazoló hivatkozás tárgya lett. Ady Endre szobra, még ha első is volt, nem az a hagyaték, amit öröklhagyni vágyott - nem az, ami "... felér egy programbeszéddel s talán egy hitvallással is." /Goga/. Nem bizonyult elegendőnek "elhallgattatni a múltat" dunántúli történelmünkben, amint Goga kívánta. Járhatóvá a valódi román és magyar örökösök testvéri együttműködésének útja lett: egység a társadalmi felszabadulást sürgető vágy és a nemzeti szabadságjogok követelésének jegyében. Az az ösvény, amelynek utasai, mint Ion Minulescu, Adyt Románia fiának is adoptálták; a szülők aranylakodalmát köszöntve Érmindszentre jutottak rajta: "Vajha e megható beszédnek hullámai eljutnak mindazok lelkéig, akik még ma is nem a közös egyetértés megteremtésében, hanem az elmentétek kiélezésében buzgólkodnak." Megkezdődött hát az egymásra-figyelés Adyval, Adyn keresztül is.

2.

A költő-gondolkodó a nemzetit, az értékörző hagyományt a történelmileg egyetemesen jó együtt szolgáló törekvések felől élte, élesztette, vitatta a radikalizmus történelemszemléletének tükrében. Politikai ihletettségű verseinek szimbolikájában ott van az érett összhang minden eleme - csakúgy, mint publicisztikai remekeiben. E műveknek volt a folytatása az a karnyújtás, amellyel társadalmi-nemzeti eszményeinek megtestesítőit kereste szomszédaiban. Ha csalódnia kellett is, felfogásának lényegét újra és újra megfogalmazta, adott helyzet-és alkalomadtán. *"Nem vagyok büszke arra, hogy magyar vagyok, de büszke vagyok, hogy ilyen tébolyító helyzetekben is megsegít a magam letagadhatatlan magyar magyarsága. Terhelten és átkozottan e levethetetlen magyarságtól azt üzenem Gogának Bukarestbe, hogy nekem jobb dolgom van. Egy nemzet, aki súlyos, shakespeare-i helyzetben legjobbjai valakijének megengedni, hogy embert lásson az emberben terhelt, teli magyarsággal a legszigorubb napokban is hisz a legfölségesebb internacionalizmusban, nem lehetetlen jövőjű nemzet. Amelyik nemzet ma internacionalista fényűzést engedhet meg magának, nyert ügye van."*

Ady dacosan egyenes tanúságtételének elvi alapvetését láttuk: *"A Jászi-ság én akart ideálom."* A kolozsvári haladó román ifjúság tisztelt és nagyrabecsült professzorában mesterét köszöntötte, aki *"... egészen Magyarországot választotta. A legcsalódottabb, legmegcsaltabb, magára máig sem talált, szegény, sok néptű, sok kinű, sok urű és sok hűnű, inséges kis Magyarországot. Ő ezt a mi megértetlenségünket választotta megértetésre, ki nem sírtságunkat kizokogtatásra, tébolyodott, szomorú titkunkat világos útmutatásra. Megérezte, hogy a sok néptű, sok inségű, sok kábulásű, sok rongyű, sok zsolozsmájű ország a leggazdagabb kultúrvariációk, lehetőségek, érdekességek országa."*

És ebben a lehetőség-országban, Tisza úri Magyarorszá-
gán, Musil Kákániájának birodalmi határai között keres-
te Ady a félemberek, fél nemzetecskék kiteljesítésének
útját - megtalálva, azt járta szüntelenül. Irigyeljük
Romániától a gimnazistáit - írta, például állítva kor-
társ ifjúsága elé azokat, akik 1907-ben lázadó román
parasztok számára kértek kegyelmet Károly királytól; meg-
védte a csaholó hazafiságtól s a román egyház belső sze-
mélyes mesterkedései ellenében a püspök Magna Vazult, az
"erős talentumú, őszinte, becsületes szándékú embert". E
közéleti-politikai gyakorlat egyedülálló fedezete volt a
politikus Ady teóriájának - ha egymaga küzdött is interna-
cionalista hazafiságának sürgető erejével, zseni-látással
látva, szenvedve a jogi-anyanyelvi elnyomatást. A *jogot*
extra et intra Hungariam tisztelte. Jogvédőként tagadta
a diszkrimináló "hazafiságot". Am hiába érzékelte tökélete-
sen a történelem kizsátozások után készülő nagy tragédiáját,
a kataklizma idején is óhaj maradt Emil Isac sóhaja - bár-
ha Magyarországon az ő szavai volnának az iránymutatók...

3.

Sokan és egyre többen írnak a politikus Adyról.
Gondolkodói örökségének a magyar-román viszonyt illetően
is elkövetkezett - nem a reneszánsza -, de fölismerő meg-
valósítása a szándék bölcsességével. Az évfordulók és ün-
napi megemlékezések kedvelőinek is, a benne illem és hi-
vatkozás tárgyát látóknak is, a virág- és tördobálóknak
is. Ady eszméltet. Ő nem "csak" költő volt, de "avult ér-
telmi igazságok nyugtalanítója, gyujtogatója" is, ott, a-
hol a poéta nem tekintély. Ő mondta: "Meg kell próbálnunk
az együtt emelkedést..." A vádak, amelyekkel mégoly jeles,
ám értetlen véleménymondók vagy mikroszkopikus tehetségű
önjelölt-értékelők illették - tudniillik, hogy politikai

műveltsége hiányos lett volna - számbavehetetlenül nevet-
ségesek. Pedig a - Nagy László szavával - labancnak is
rosszak kétségbe merték vonni történelembe-látását. Am
gúnyolhatták és bojkottálhatták az önhittek és a látni-
nem-akarók; még kortársának lenni is törpének bizonyultak.
Tragikus módon joga volt Németh Lászlónak a keserű kifaka-
dásra, amikor a Tanuban leírta: *"mint a magyar gyomor, a
magyar emlékezet is tökéletesen emészt; tizenöt évvel ha-
lála után alig vesszük észre, hogy élt."*

Az örökség már nem szorul védelemre -- becsület, bi-
zalom és tisztesség dolga a megvalósítás. A feladat a ré-
gi; Ady Endre műve a dunatáji szomszédnépeknek oda-vissza
irányú közlekedésre vert hídjai közt tán a legbiztosabb
pillér. Sűrűn járva rajta, nem rágalmazást, mítoszteremtést
hanem a testvér indulatát, a közösség ama összekötő szála-
inak valódi erősítését diktálja a közlekedőnek Ady felelős-
sége. A megismerés és a megértés internacionalizmusát ta-
nulták az egykori friss fiatalok, a Sarló és az Erdélyi
Fiatalok nemzedéke. *"...nemesen meg kellene becsülnünk
egy mást a Földön s lelkeink irányában..."*.

Románok és magyarok közös öröme Ady műve románul
a legjobban hozzáférhető a világon a nem Ady nyelvét beszé-
lő közösségek között. A Mű kamatoztatóit, magyar és román
fordítóit illeti érte a köszönet. Nem vállalkozhatom a
szellemében és nyelvében egyre jobban kiteljesedő Ady-mű
fordítóinak elősorolására. Am meg kell említenem George
A. Petre, a teljes Vér és arany fordítójának a nevét, Mu-
rasanuét, Costa Careit, Botart, Voileanu-Nicoara-t, Giur-
giuca-t, de Emil Isac, Goga, Beniuc és Jebeleanu remekeit
is.

A román líra alkotóinak, szellemi embereknek Adyval
volt találkozásai sok termékeny műfordítói találkozást ér-
leltek meg. Eleven kontaktusuk a művel több a történelmi
sorsközelség érzékelésénél és megszólaltatásánál -- min-

dennapossá teendő átjárás, a folyamatos közlekedés fényei ezek az Ady-hídon.

Az összeköttetés hídvérői régi generációk voltak, az újak már a hídonjárók kell, hogy legyenek. Adyra figyelve a Dunatájon teendők világos szocialista közösségünkben. Illyés Gyula szavával:

*Kit nem erősít, nem költ fel e hang,
Sorsát sohasem értheti meg.*

Adyra figyelve kell Isac szellemében munkálkodni, aki barátjának ezt írta, post mortem: "...együtt visszük előre a nagy megoldhatatlannak látszó ügyet: a népek kibékülésér, hogy ezentúl ne hördüljön fel senki, ha nem az anyja szavát hallja a másikonál, hogy minden szó: jó legyen, hogy minden szónak értelme, súlya és becsülete legyen." Adyra figyelve kell meghallani a Romániába a Dunán induló Német László figyelmeztetését: egy költő műve azzal, hogy itt hagyta -- nem kész. De Ady hagyatékában mindkét hídfő-ország nemzedékei megörökölték a beteljesítés kötelességét.